

Hevér Tibor¹: Rendhagyó nyomozási bíró? A bíróság elé állítás jelene és jövője

Debreceni Jogi Műhely, 2012. évi (IX. évfolyam) 2. szám (2012. április) 27-35.

1. Előljáróban

Tágabban vett büntetőeljárás jogunk három bírói szerepkör között különböztet: a nyomozási bíró, a (per)bíró és a büntetés-végrehajtási bíró feladatait határolja el egymástól. A Be. 12. § (1) bekezdése az igazságszolgáltatást jelöli meg a bíróság feladataként, ami a törvényes vád alapján történő ítélezést jelenti. A vádirat benyújtása előtt a bíróság feladatait a nyomozási bíró² [Be. 12. § (4) bek., 207. § (1) bek.], míg a bíróság büntetés-végrehajtás során felmerülő teendőit a büntetés-végrehajtási bíró látja el [Bv. tvr. 6. § (1) bek.].

Leginkább speciálisnak a nyomozási bíró jogállása tekinthető. Hogy miért? E kérdés megválaszolásához a Be. első mondatából (1. §) kell kiindulnunk, mely deklarálja: a büntetőeljárásban a vád, a védelem és az ítélezés egymástól elkülönül. Az Alaptörvény 25. cikkének (1) bekezdése kimondja, hogy a bíróságok igazságszolgáltatási tevékenységet látnak el. Hasonló rendelkezést tartalmaz a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény 1. §-a és a Be. 12. § (1) bekezdése is. Emellett az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény 6. cikke, továbbá az 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 14. cikke is biztosítja mindenkinek azt a jogot, hogy büntető ügyében törvény által felállított, független és pártatlan bíróság döntsön.

A hagyományos értelemben vett igazságszolgáltatási tevékenységen túl a bíróság más feladatokat is ellát: *i)* egyrészt egyes szabadságelvonással, illetve szabadságkorlátozással járó kényszerintézkedésekről való döntéshozatallal, *ii)* másrészt egyéb, a Be. által szabályozott eljárásokkal összefüggőket.³ Mivel ezek már (illetve még) kívül esnek az ítélezéssel megvalósuló igazságszolgáltatás fogalmi körén (hiszen többségük időben vagy megelőzi, vagy követi azt⁴), voltaképpen nem is nevezhetők eredendően (büntető)bírói feladatkörnek. Erre a felismerésre – az *i)* pont szerinti alapjogi bíraskodást ide nem értve – már a jogalkotó is eljutott, azonban az ennek megfelelő cselekvés (a normaszöveg módosítása) még csak részlegesen mutatkozott meg.

2008. január 1. napjától hatályos ilyen módosítás az állam által – a jogi segítségnyújtás keretében – a büntetőeljárásban nyújtható támogatási formák engedélyezése, mely külön szervezet, a kormányhivatalok igazságügyi szolgálatának hatáskörébe tartozik.⁵ Ugyanakkor joggal vethető fel, hogy ha a sértett, a magánvádló, a magánfél, az egyéb érdekelt és a pótmagánvádló részére a támogatásokat az említett szervezet engedélyezi, a terheltnek biztosítható személyes költségmentességről miért a büntetőügyben eljáró bíróság, illetve ügyész dönt.

Álláspontom szerint ez utóbbi feladatkört is bátran az igazságügyi szolgálat hatáskörébe kellene utalni, hiszen itt nem a terhelt büntetőjogi felelősségéről (vagy az azt megalapozó vádemelésről) való döntésről van szó. Bíróság elé állítás esetén, továbbá ha a terhelt külföldi és a jövedelmi (vagyon) helyzetére vonatkozó igazolások beszerzése az eljárás elhúzódásához vezetne, a bíróság a kirendelt védő díjának és költségének – bűnügyi költségként történő – megtérítéséről (utólag, a Be. 578. § (2) bekezdése szerinti különleges eljárásban) akkor döntene, amikor az ügy összes körülménye alapján az igazságügyi szolgálat a rászorultságot valószínűsítette és erről a bíróságot értesítette.

Az imént kifejtettek alapján is látható tehát, hogy a bíróság igazságszolgáltatással csak meglehetősen távoli összefüggésben álló, adminisztratív feladatokat is ellát. E feladatok közös jellemzője azonban – a tényleges ítélezéshez hasonlóan – az, hogy mindegyikük egy formális jogi aktushoz, a vádemeléshez kötött. Törvényes vád nélkül ugyanis a bírósági eljárásra nem kerülhet sor: ez lehet a bíróság eljárásának közvetlen előfeltétele (a vádemelésre jogosult indítványára meghatározott személy, büntető törvénybe ütköző cselekménye miatt lefolytatott „főeljárás” előtt) és közvetett kiváltója is (vö. Jegyzetek 2. pontja).⁶

Itt érkezünk el – konkrétan – a vádirat benyújtása előtt tevékenykedő nyomozási bíróhoz, aki alapjogi bírónak is nevezhető, hiszen fő „profilja” a valamely alapjog sérelmével járó kényszerintézkedésekkel kapcsolatos döntés. Ezen felül olyan tárgykörökben is dönteni jogosult, amelyek miatt még inkább – sőt igazán csak ezekre tekintettel (!) – helyénvaló őt a ’nyomozási’ jelzővel illetni, hisz ekkor lényegében nyomozási, nyomozás-felügyeleti munkát végez. Ilyenek az alábbiak: (A) a titkos adatszerzést és a titkos információgyűjtést érintő döntések [Be. 203. § (4) és (6) bek., 206/A. § (3) és (4) bek.]; (B) a nyomozás folytatásának elrendelése olyan gyanúsított (gyanúsított jogállásban lévő személy) ügyében, akivel szemben hozott megszüntető határozat ún. alaki jogereje beállt [Be. 191. § (3) bek.]; (C) tanú különösen védetté nyilvánítása [Be. 97. §]; (D) felülbírálati indítvány elbírálása [Be. 195. § (6) bek.]; (E) a közjegyzői vagy ügyvédi irodában, továbbá az egészségügyi intézményben tartott házkutatás és lefoglalás elrendelése, illetve az effajta házkutatással és lefoglalással kapcsolatos utólagos döntés [Be. 149. § (6) és (8) bek., 151. § (3) és (6) bek.]; (F) különösen védett, az életét közvetlenül veszélyeztető állapotban lévő és a 14. életévét be nem töltött, fejlődésében veszélyeztetett tanú kihallgatása [Be. 207. § (3) és (4) bek.]; (G) bizonyítás felvétele [Be. 207. § (5) bek.]; (H) védő kizárása [Be. 45. § (3) bek.]. Ha a nyomozási bíróra ebben a kontextusban tekintünk, akkor válik világossá igazán jogállásának specialitása: részint nyomoz (A, E, F, G), részint bírál (A, B, C, D, E, H).

Ebben a megközelítésben – a nyomozáshoz való szoros kötődésükre figyelemmel – a nyomozási bírói és a bíróság elé állításos (Be. XXIV. Fejezet) perbírói eljárás között több hasonlóságot fedezhetünk fel:

- mindkét eljárás (a bíróság elé állítás kizárólag ügyészi) indítványhoz kötött;⁷
- azt, hogy a bizonyítási eszközök rendelkezésre álljanak, (bíróság elé állítás esetén teljes egészében, nyomozási bírói eljárásban – ha az indítványozó nem az ügyész – a jogszabályi felhatalmazás alapján beszerezhető körben) az indítványozó biztosítja;⁸
- limitált határidő a döntés meghozatalára;⁹
- „élő” kapcsolat léte a nyomozati szakkal, azzal, hogy a nyomozási bíró esetében az ügy onnan ki sem kerül, míg a bíróság elé állításnál az ügy oda – de legalább is a vádemelést megelőző szakba – visszakerülhet;¹⁰
- többletgaranciát igénylő novum felmerülésekor kötelező eljárásforma-váltás.¹¹

A két eljárás közötti, itt felsorolt közös pontok rávilágítanak, hogy a bíróság elé állításkor ítélkező bíró nem más, mint (sic!) ún. rendhagyó nyomozási bíró. A továbbiakban e rendhagyó nyomozási bírói eljárásra összehasonlító jogi, problémafelvető és megoldási javaslatokat adó szempontból fókuszálunk.

2. A bíróság elé állítás környező európai modelljei

2.1. A román szabályozás

A román Büntetőeljárás Törvénykönyv¹² (RBe.) Különös Része IV. Címének I. Fejezete a „Tettenérés¹³ esetén követendő eljárás” szabályairól rendelkezik. Az eljárás további – tettenérésen túli – feltételei: 3 hónaptól 5 évig terjedő fogházzal büntetendő, felnőtt korúak által elkövetett bűncselekmények, valamint ezek olyan súlyosabb formái esetében, amelyeket (megyei jogú) városokban, közforgalmú közlekedési vállalat szállítóeszközein, vásárokon, piacokon, kikötőkben, repülőtereken vagy állomásokon – még ha azok nem is tartoznak a fent megjelölt területi (közigazgatási) egységekhez –, valamint bármely más zsúfolt helyen követtek el. A tettenérését, illetve elfogását követően kötelező a gyanúsítottat – legfeljebb 24 órára – őrizetbe venni (468. cikk). A letartóztatási parancs kibocsátásáról és az eljárás menetéről az ügyész dönt: (A) az őrizet tartama alatt elrendelheti, vagy az őrizet lejártával elrendeli a terhelt letartóztatását, és (A/1) elegendő bizonyíték esetén vádat emel, vagy (A/2) további nyomozási cselekmények elvégzése érdekében visszaküldi az iratokat a nyomozó hatóságnak; (B) az őrizetet megszünteti (vagy az a 24 óra lejártával megszűnik) és további nyomozási cselekmények elvégzése érdekében visszaküldi az

iratokat a nyomozó hatóságnak. A letartóztatástól, illetve az iratok visszaküldésétől [(A/2) és (B)] számítva 3 nap áll a nyomozó hatóság rendelkezésére, hogy foganatosítsa a még szükséges nyomozási cselekményeket. Ezután az iratokat megküldi az ügyésznek, aki 2 napon belül (C) ekkor vádat emel, elrendelve a terhelt előzetes letartóztatását; vagy (D) további nyomozási cselekmények elvégzése érdekében visszaküldi az iratokat a nyomozó hatóságnak. Amennyiben a 3 nap nem elegendő a további nyomozási cselekmények elvégzésére, vagy ennek érdekében az ügyész ismét visszaküldi az iratokat a nyomozó hatóságnak [(A/2), (B) és (D)], az eljárást az általános szabályok szerint kell folytatni. A tanács elnöke az ügy iratainak a bírósághoz érkezését követő 5 napon belüli időpontra kitűzi a tárgyalás határnapját. A tárgyaláson az ügyész részvétele kötelező. A bíróság a tárgyalást több alkalommal, összesen 10 napra elnapolhatja. Az ügydöntő határozatot a meghozatala után nyomban ki kell hirdetni, vagy a határozat meghozatalára és kihirdetésére a tárgyalás maximum 2 napra elnapolható. A jogorvoslati határidő az általános 10 naphoz képest jóval rövidebb: 3 nap (466., 468-470., 472-473., 475-477. és 479. cikk).

A román „Tettenérés esetén követendő eljárás”-ról summázva megállapítható, hogy kivételt nem engedő módon, személyi szabadságot elvonó kényszerintézkedés mellett alkalmazható, azzal, hogy az ügydöntő határozat megszületésének legkésőbbi határnapja – a 10, illetve 2 napra történő elnapolhatósági szabályt leszámítva – az őrizetbe vételtől számított 11. nap.

2.2. A lengyel szabályozás

A lengyel Büntetőeljárás Törvény (LBe.) LI. Fejezete rendelkezik a „Gyorsított eljárás”-ról. Alkalmazhatósági körét – a lengyel Büntető Törvénykönyvre (LBtk.) hivatkozással – taxatívén határozza meg a törvény 469. cikke: 3 évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmények (bizonyos kivételekkel, pl. visszaélés a vöröskereszttel); közbiztonságra különösen veszélyes eszköz felhasználásával elkövetett testi sértés, személyi szabadság megsértésének alapesete, rábírással elkövetett üzletszerű kiejelgés elősegítése és kitarottság (feltéve, hogy a rábírt, illetve kitaró személy kiskorú), „kínzás”¹⁴ alapesete, illetve temetőben, a halott emlékére rendelt tárgyra elkövetett lopás; lopás alapesete, betöréses lopás, sikkasztás, csalás, rongálás, jármű önkényes elvétele, falopás, ha az elkövetési (vagy veszélyeztetett) érték, okozott kár nem haladja meg a mindenkori minimálbér hússzorosát. A 470. cikk kizárja a gyorsított eljárás lehetőségét: fogva lévő terhelt esetében, kivéve, ha a bűncselekmény elkövetésén tetten ért, illetve a bűncselekmény elkövetése után nyomban elfogott személyt vesznek őrizetbe, vagy ilyen személy letartóztatását rendelik el testi sértés, kényszerítés, zaklatás, bántalmazás, közösség tagja elleni erőszak, vagy rongálás miatt.

A nyomozás elrendelését követően az erről szóló határozat egy példányát a nyomozó hatóság haladéktalanul megküldi az ügyésznek. A nyomozást egy hónapon belül kell lefolytatni. E határidőt az ügyész egy hónappal meghosszabbíthatja, egyébként (további hosszabbítás szükségességének felmerülésekor) az általános eljárási szabályok alkalmazandók.

Amennyiben nem maga az ügyész, akkor a nyomozás vezetője készíti el a (rövidített) vádiratot. Az ügyész távolléte nem akadályozza az eljárást. Ha szabályszerű idézés ellenére a vádlott nem jelenik meg, a bíróság az ő távollétében lefolytathatja az eljárást, akkor is, ha a védő nincs jelen. Az ítélet ellen a vádlott hét napon belül ellenvetéssel élhet, amelyben elő kell adni távolmaradásának indokait.

Ha a tárgyaláson – melyet a bíróság legfeljebb huszonegy napra elnapolhat – derül ki, hogy az ügy „gyorsított eljárásban” nem bírálható el, az általános eljárási szabályok lépnek érvénybe.

A lengyel „gyorsított eljárás” specifikuma tehát a viszonylag hosszú nyomozati határidő, a nyomozó szerv vádirat-szerkesztési felhatalmazása és a vádlott távollétében való eljárás lehetősége.

2.3. A német szabályozás

A német „gyorsított eljárás” együttes feltételeit az StPO¹⁵ 417. §-a határozza meg: a járásbíróság elsőfokú hatáskörébe tartozó bűncselekmény; az ügyész írásbeli vagy szóbeli indítványa; az ügy azonnali tárgyalásra alkalmas jellege az egyszerű tényállás vagy a világos bizonyítási helyzet miatt; a vádlott (fiatal) felnőtt legyen.¹⁶

Az eljárás sajátosságai közül kiemelendő, hogy a közbenső eljárás¹⁷ kiesik; nélkülözhető az írásbeli vád; a jogkövetkezmény kompetenciájának korlátozása (csak a pénzbüntetést és a szabadságvesztést lehet egy évig felfüggeszteni, és nem megengedett – a vezetői engedély bevonásának kivételével – az intézkedések felfüggesztése); és kötelező a védelem.

3. A bíróság elé állítás hatályos rendelkezéseinek disszonanciái

3.1. A határidő

A bíróság elé állításos eljárás alkalmazására nyitva álló határidő az 1966. évi 16. törvényerejű rendelet óta egészen a 2011. évi LXXXIX. törvény életbe lépéséig az elkövetéstől datálódott és folyamatosan növekedett a jelenlegi 30 napra. Méltányolva a jogalkotó teret engedő szándékát,¹⁸ megítélésem szerint, a kezdőnapnak egy bizonytalan időpontban bekövetkező eljárási aktushoz (a gyanúsított kihallgatáshoz) rendelése nem feltétlen szolgálja az időszerűség – ebben az eljárástípusban immanens módon érvényesítendő – követelményét.

Tény, hogy a gyanúsított kihallgatásának, mint eljárási cselekménynek az időpontja általános jelleggel, a büntetőeljárás törvényben nem határozható meg. A Be. 6. § (2) bekezdése értelmében büntetőeljárás csak bűncselekmény gyanúja alapján, és csak az ellen indítható, akit bűncselekmény megalapozott gyanúja terhel. In rem és in personam eljárás között tehát a gyanú foka (egyszerű vagy megalapozott) a vízvonal. Persze a gyanúsítottként történő kihallgatás nem az eljáró hatóság belátásától függ, hiszen ha a rendelkezésre álló adatok alapján meghatározott személy megalapozottan gyanúsítható bűncselekmény elkövetésével, a nyomozó hatóság, vagy az ügyész gyanúsítottként hallgatja ki. (Az más kérdés, hogy a kihallgatás időpontját krimináltaktikai és kriminálmotodikai megfontolások befolyásolhatják.¹⁹) A gyakorlatban a – mondjuk egy kisebb értékre elkövetett, tetten nem ért lopás vétsége miatt indult – nyomozás során a gyanúsított kihallgatása szinte bizonyosan az (iratismertetést megelőző) utolsó érdemi eljárási cselekmény lesz. Ez nem is történhet másképp: a helyszíni szemle (nyomkutatás) elvégzése, a fellelt nyomok (szakértői) értékelése, a sértett kihallgatása, a szemtanúk felkutatása és kihallgatása (szembesítése), házkutatás (motoszás), lefoglalás foganatosítása, a biztonságikamera-felvétel megtekintése és elemzése, az eltulajdonított dolgok kiskereskedelmi forgalmi értékét igazoló eseti szakértői vélemény, netán híváslisták beszerzése, mind megelőzik a gyanúsított kihallgatását, hiszen az általuk (belőlük) beszerzett bizonyítékok folytán válik a gyanú megalapozottá.

Hogy ténylegesen mikor kerül sor a gyanúsított kihallgatására, amint látható, „sokváltozós” képlet függvénye. A változóknak közös, hogy nem lehet előre pontosan megbecsülni, mikor lehet őket elvégezni (pl. egy kulcsfontosságú tanú többszöri szabályszerű idézés ellenére nem jelenik meg a hatóság előtt), vagy mennyi ideig tartanak (pl. szakvélemények, híváslisták beszerzése). E kiküszöbölhetetlen időbeli bizonytalansági tényezők miatt, a gyanúsítástól számítani a bíróság elé állításra nyitva álló határidőt, akár azt is eredményezheti, hogy egy egyébként egyszerű megítélésű ügyben csak hosszú hónapokkal a bűncselekmény elkövetése után kerül sor a gyanúsított kihallgatásra (mert a szakértő neki fel nem róható okból késlekedik a szakvélemény előterjesztésével, a tanú ismeretlen helyre költözött és körözni kell, stb.), és onnantól számítva 30 napon belül (elviékben) a bíróság elé állításra. Ezzel viszont a „gyorsított eljárás” lényege vész oda. Következetesebb és kiszámíthatóbb lenne (sőt e külön eljárás széleskörű alkalmazhatóságát is megtartaná) az a szabályozás, ami az 516. §-ra figyelemmel, a nyomozás határidejére a 176. § (1) bekezdésének első mondatában írt rendelkezést venné alapul: a nyomozást két hónapon belül kell

lefolytatni. Ehhez kapcsolva egy megszorítás azonban mindenképp indokolt lenne: a határidő meghosszabbíthatóságának kizárása.

3.2. Tettezés – beismerés

Annak ellenére, hogy a korábbi szabályok alapján sem okozott a gyakorlatban különösebb fennakadást a bíróság elé állítás feltételeinek a megállapítása, elmondható, hogy a 2011. december 31. napjáig hatályos 517. § (1) bekezdésének d) pontja és (2) bekezdése a normavilágosság²⁰ követelményét messze nem elégítették ki: az előbbi jogszabályhely opcionálisan ajánlotta fel a bíróság elé állítást az ügyésznek, ha – egyéb feltételek megléte mellett – a terheltet tetten érték, vagy a bűncselekmény elkövetését beismerte; az utóbbi viszont – egyéb feltételek megléte mellett – tettenérés esetén kötelezte az ügyészt a bíróság elé állításra. Bár kissé paradox ehelyütt a jelző, mégis élek vele: „világosan” csak az látszott ebből a megfogalmazásból, hogy összemossa a lehetőség és a kötelezettség kategóriáit. Átmenetileg a formális logika törvényeinek segítségével hívásával volt elérhető fogalmi tisztánlátás: amikor a szabály úgy szólt, hogy – egyéb feltételek megléte mellett – tettenérés, vagy beismerés esetén lehetséges, ugyanakkor tettenérés esetén kötelező a bíróság elé állítás, akkor annak értelmezése szerint (A) beismerés esetén lehetséges, továbbá (B) beismerés és tettenérés, vagy tettenérés esetén kötelező a bíróság elé állítás.

Az imént bemutatott kodifikációs zavart a jogalkotó is észlelte, ezért a 2012. január 1. napján hatályba lépett 2011. évi CL. törvény 67-69. §-aival korrekciót hajtott végre: a Be. 517. § (1) bekezdésének d) pontjában csak a beismerést hagyta (ekkor tehát az ügyész a terheltet bíróság elé állíthatja), mert a tettenérést (mint kötelező esetet) már a (2) bekezdés tartalmazza. Ezen felül a 2011. július 13-i módosításkor – be nem vallottan figyelmetlenségből – az 517. § (2) bekezdésében és az 522. § (3) bekezdésében maradt „a bűncselekmény elkövetésétől” szövegrészt kivette és helyére más kezdőnapot (a gyanúsított kihallgatása) iktatott be. Így a bíróság elé állítás kötelező esetében, illetve a bíróság irat-visszaküldési jogkörében is koherenciát teremtett.

Ezzel együtt, álláspontom szerint, a bíróság elé állítás feltételei körében még nem állt helyre teljes mértékben a rend. Felvetődik a kérdés: egyáltalán miért kell az ügyésznek – egyéb feltételek fennállása mellett – tettenéréskor bíróság elé állítania a terheltet? „E szabályozás alapját az a felismerés képezi – fogalmaz a Kommentár²¹ –, hogy a tettenérés ténye mellett kevésbé valószínű, miszerint az elsőfokú bírósági tárgyaláson az ügy gyors befejezését hátráltató helyzet alakuljon ki.” Valóban: tettenérés esetén kevésbé valószínű a gyors befejezést hátráltató helyzet kialakulása; csak az nem mindegy, mennyire kevésbé. Azért, hogy ezt valamelyest „mérni” lehessen, a tettenérés fogalmát kell megvizsgálni. Tettenérés²² alatt – a bevett definíció szerint – az értendő, amikor (A) az elkövető a bűncselekmény törvényi tényállását egészben vagy részben szemtanú jelenlétében hajtja végre; továbbá az is, amikor (B) az elkövetőt üldözés közben, illetve a helyszínről távoztában fogják el, minthogy ezekben az esetekben a tárgyi bizonyítékok az elkövetőnél még többnyire megtalálhatók, ekként a bizonyítás nem jár különösebb nehézséggel. A meghatározással összefüggésben két – az (A) és a (B) rész kapcsán is egy-egy – probléma vetődik fel.

Az (A) részből következik, hogy elegendő a tényállás egyik elemének a szemtanú előtti elkövetése. Milyen megítélés alá esik viszont, ha a terhelt több bűncselekményt követ el különböző sértettek, vagy azonos sértett sérelmére? Maradva a lopásnál: ugyanúgy fennállnak-e a bíróság elé állítás feltételei, ha például (A/1) az elkövető egy éjszaka több tanyába tör be az ott lévő értékek megszerzése érdekében, vagy (A/2) ugyanabba a tanyába egy hét különbséggel kétszer tör be (mert az első alkalommal megzavarták), avagy (A/3) először családja élelemmel való ellátása céljából, majd röviddel ezután, másodszer, rábírás nyomán (a bent lévő elektronikai cikkek felbujtó részére történő megszerzése miatt) tör be ugyanabba a tanyába, és mindegyik esetben a lopási cselekményeknek csak az egyikét látja szemtanú? Egyetértve HERKE CSONGORRAL,²³ nézetem szerint akkor elegendő csupán valamelyik cselekmény szemtanú előtti elkövetése, ha a folytatóság kritériumai teljesülnek (A/2), egyéb esetekben [(A/1) és (A/3)] viszont a többi bűncselekmény tekintetében nem állnak fenn a bíróság elé állítás feltételei.

A (B) részt (ti. az üldözés, illetve a helyszínről távozás esetét) illetően az okozhat bonyodalmat, hogy a tárgyi bizonyítékok korántsem biztos, hogy megtalálhatók az elkövetőnél. Sőt, igen gyakori, hogy azokat (az eltulajdonított dolgot, az elkövetés eszközét) menekülés közben eldobják, vagy a náluk (közvetlen közelükben, testi őrizetükben) lévő tárgyi bizonyíték hozzájuk való jogellenes kötődését egyszerűen tagadják. Ha pedig ezeket a nyomozó hatóság nem találja meg, vagy nem tud meggyőző „ellenbizonyítékot” szolgáltatni az elkövető nem nyilvánvalóan hihetetlen védekezésével szemben, már meg is dőlt a tettenérés.

Utalni érdemes még a szemtanú helyzetére is. A szemtanú vallomásából származó bizonyíték önmagában sok rizikófaktort hordoz. Köszönhető ez annak, hogy az emberi memória véges, idővel kopik, a látottak elraktározását kiváltó inger küszöbértéke személyenként eltérő, esetleg megromlott a megfigyelő személy látása, vagy sötétben (félhomályban) észlelte a cselekményt, az elkövető neki háttal vagy tőle távolabb állt (fején kapucnival). Ezekre figyelemmel a szemtanú vallomása akkor tekinthető megkerülhetetlen – adott esetben perdöntő – bizonyítéknak, ha egyidejűleg több is alátámasztja a bizonyítandó tény, illetve az észlelés körülményei optimálisak.

A tettenérés kifejtett anomáliái miatt feleslegesnek vélem tettenérés esetén kötelezővé tenni a bíróság elé állítást. Ebből ugyanis ab ovo az is következik, hogy az ügyész jogsértően jár el, ha a bíróság elé állítás helyett, a terhelttel szemben tárgyalás mellőzésével emel vádat olyankor, amikor mindkét külön eljárás feltételei fennállnak. Leggyakrabban pedig tagadhatatlanul ilyen bűncselekmények (csekély tárgyi súlyú, egyszerű megítélésű ügyek, melyekben a szabadlábon lévő terhelt beismer, netán még tetten is érték) miatt kerül sor bíróság elé állításra.

Elegendőnek tartanám tehát e körben a kötelező eset szabályozást a ma is hatályos legfőbb ügyészi utasítások²⁴ szintjén meghagyni.

3.3. A tárgyalás elnapolása

Már az 1973. évi I. törvény (rég. Be.)²⁵ is rögzítette bíróság elé állítás esetében az egy alkalommal, legfeljebb 8 napra történő elnapolás lehetőségét. Az 1998. évi XIX. törvény (új Be.) azonban egészen 2006. június 30. napjáig hallgatott ebben a kérdésben: sem kizáró, sem korlátozó szabályt nem tartalmazott, következésképpen az általános szabályok voltak irányadók. A 2006. évi LI. törvény 239. §-a „támasztotta fel” az elnapolás – azóta is hatályos – régi szabályát.

Az eljárás lényegéből fakadóan helyesnek tartom az elnapolás számának egyre való törvényi korlátozását, ám annak 8 napban maximalizálását túlzottan rövidnek találom. Előfordulhat ugyanis, hogy a tárgyaláson merül fel olyan körülmény, ami szakértő igénybevételét, vagy a nyomozás során kihallgatott, de a tárgyalásra meg nem idézett (de akár a nyomozás során ki sem hallgatott) tanú kihallgatását teszi indokolttá.

Nemegyszer találkozhatunk az iü. elmeorvos-szakértői vélemény beszerzése elé gördülő időbeli akadállyal, nevezetesen: a terhelt elmeorvos-szakértői vizsgálatára nincs idő, mert annak csak a gyanúsított vethető alá, a gyanúsított kihallgatását túlnyomórészt a nyomozás végső szakaszára „időzítik” és onnantól számítva 30 nap áll rendelkezésre a bíróság elé állítás lebonyolítására, ami pedig jobbra nem elegendő a szakvélemény beszerzésére. Tetézi a helyzetet, ha a terhelt a nyomozás során ráadásul el is hallgatja, hogy régebb óta pszichiátriai kezelés alatt áll. Az adott esetben²⁶ rosszhiszeműen koncepciózus stratégia részeként – szembesülve az ügyészi feljegyzésben részletezett tetemes priuszból fakadó, így a kis tárgyi súlyú bűncselekmény ellenére akár szabadságelvonással járó büntetés reális esélyével – az első tárgyalási napon jelzi a terhelt, hogy egészségi állapotát illetően, a büntethetőségre (büntetés kiszabásra) is befolyással lehető orvosi dokumentumokat kíván becsatolni, majd a 8 nappal későbbre elnapolt tárgyaláson benyújtott iratokból kiderül, hogy komoly pszichiátriai gyógykezelés alatt áll. Ebből fakadóan elmevizsgálatára lenne szükség, viszont a bíróság elé állítás 30+8 napos időkerete kimerült, ezért a bíróság az iratokat visszaküldi az ügyésznek.

Részben megoldás lehet erre nyilván az is, hogy a nyomozó a gyanúsított kihallgatásakor minden esetben – laikus számára egyértelmű tünetek hiányában is – kérdezzen rá a terhelt betegségeire,

mentális állapotára, de a vallomásmegtagadási jog akkor is gátja lehet az ebbéli felderítésnek. Célravezetőbbnek tartanám azonban ennél (emellett) az elnapolás tartama felső határának megnövelését. E növelést természetesen úgy kellene meghatározni, hogy az előállítási tárgyalás ne alakuljon át az általános szabályok szerint megtartott tárgyalássá. Ennek szem előtt tartásával, a 30 nap mutatkozik erre nézve szükséges és elégséges határidőnek. Az a bizonyítási eszköz, amely a legfeljebb 30 napra történő elnapolás ideje alatt sem szerezhető be (például a tanú útba indítással, elővezetéssel idézése, vagy a szakvélemény sürgősséggel beszerzése nyomán), a bizonyítékok – bíróság elé állításkor „elviselhető” időben valószínűsíthető – rendelkezésre állásának eredményességét és végső soron az ügy megítélésének egyszerű voltát is cáfolja.

4. De lege feranda javaslatok

Az itt következő részben a Be. XXIV. Fejezetének szabályait illeszttem be, feltüntetve (*kurzívval és félkövéren*, illetve *áthúzva*) azokat a javaslatokat, melyeket a jövőre nézve megfontolandónak tartok.

516. § A bíróság elé állítás esetén e törvény rendelkezéseit az e fejezetben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.

517. § (1) Az ügyész a terheltet ~~a gyanúsítottként történő kihallgatásától számított harminc napon belül~~ bíróság elé állíthatja, ha

- a) a bűncselekményre a törvény nyolcévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetést rendel,
- b) az ügy megítélése egyszerű,
- c) a bizonyítékok rendelkezésre állnak,
- d) a terheltet *tetten érték, vagy* a bűncselekmény elkövetését beismerte.

(2) ~~Ha a bíróság elé állítás (1) bekezdés a)–e) pontjában meghatározott feltételei fennállnak, tettenérés esetén az ügyész a terheltet a gyanúsítottként történő kihallgatásától számított harminc napon belül bíróság elé állítja. A nyomozás határideje meghosszabbításának nincs helye.~~

(3) A magánvádló, illetőleg a pótmagánvádló a terhelt bíróság elé állítását nem indítványozhatja.

518. § (1) Ha a bíróság elé állítás feltételei fennállnak, és az ügyész a gyanúsítottat bíróság elé kívánja állítani, közli a gyanúsítottal, hogy mely bűncselekmény miatt, milyen bizonyítékok alapján állítja bíróság elé.

(2) Az ügyész haladéktalanul gondoskodik arról, hogy a gyanúsított védőt hatalmazhasson meg, ha a gyanúsítottnak nincs védője, védőt rendel ki. Ha a terhelt őrizetben van, gondoskodik arról, hogy a védő a terhelttel a tárgyalás előtt beszélhessen.

519. § (1) Az ügyész haladéktalanul értesíti a bíróságot, ha a vádlottat bíróság elé kívánja állítani, ebben az esetben a bíróság nyomban kitűzi a tárgyalás határnapját.

(2) A bíróság elé állítás előtt elrendelt személyi szabadságot elvonó vagy korlátozó kényszerintézkedés a bíróság elé állítás napján tartott tárgyalás befejezéséig tart. Ha az 517. § (1) bekezdésében meghatározott feltételek is fennállnak, az őrizetbe vétel bíróság elé állítás céljából is elrendelhető. Az őrizet legfeljebb hetvenkét óráig tarthat. Ha a bíróság az iratokat az ügyészhez visszaküldi, az ügyész indítványára az általános szabályok szerint határoz a személyi szabadságot elvonó vagy korlátozó kényszerintézkedésekről.

520. § Az ügyész a vádlottat a nyomozó hatóság közreműködésével vagy egyéb módon a bíróság elé állítja, a védőt rövid úton megidézi, és biztosítja, hogy a bizonyítási eszközök a tárgyaláson rendelkezésre álljanak. Gondoskodik továbbá arról, hogy a tárgyaláson jelen legyenek, akiknek a részvétele kötelező, illetve jelen lehessenek, akiknek a részvétele nem kötelező.

521. § Bíróság elé állítás esetén a XII. Fejezet rendelkezései nem alkalmazhatók.

522. § (1) A tárgyaláson a védő részvétele kötelező.

(2) Az ügyész a tárgyalás megkezdése előtt – ha ez korábban nem történt meg – az iratokat és a tárgyi bizonyítási eszközöket a bíróságnak átadja, ezt követően a vádat szóban terjeszti elő.

(3) A vád előterjesztése után a bíróság az iratokat az ügyésznek visszaküldi, ha a gyanúsított kihallgatásától a bíróság elé állításig több mint harminc nap telt el, a bűncselekményre a törvény nyolcévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést rendel, vagy a bizonyítási eszközök nem állnak rendelkezésre.

523. § (1) A vádlottat és a tanút a tanács elnöke hallgatja ki.

(2) A bíróság a tárgyalást egy alkalommal, legfeljebb *nyolc harminc* napra elnapolhatja. Ha a tárgyaláson felvett bizonyítás eredményének megfelelően – további bizonyítási eszközök felkutatása érdekében – az ügyész megkeresése szükséges, és ezért a tárgyalás *nyolc harminc* napon belül nem folytatható, illetőleg újabb elnapolás szükséges, a bíróság az iratokat visszaküldi az ügyésznek.

524. § A vád kiterjesztésének akkor van helye, ha a bíróság elé állítás feltételei a kiterjesztett vád szerinti bűncselekményre is fennállnak. Egyébként a bíróság az iratokat visszaküldi az ügyésznek.

525. § Az iratoknak az ügyészhez való visszaküldése miatt fellebbezésnek nincs helye.

Summary

The rules of Hungarian Criminal Procedure Code related to summary proceedings aren't newfangled. Probably, due to the criminal policy needs, arise from that, recent years these changed considerably and in a sense went through "volte-face". To emphasise the strong connection between this special process and the investigation, I review the rules of some surrounding states that apply to this, in order to point out in a constructive way the problems of the operative Hungarian regulations. I'd like not only to line up these for the Reader but – in search of optimal key – also make de lege feranda proposals.

¹ A szerző a Kiskunfélegyházi Városi Ügyészség ügyésze.

² Ez alól két kivétel ismeretes: a nyomozási bíró döntése elleni fellebbezést a megyei bíróság másodfokú tanácsa bírálja el [215. § (3) bek.]; a vádirat benyújtása után is a nyomozási bíró hallgatja ki ismét a különösen védett tanút, ha ezt a bíróság elrendeli [268. § (4) bek.].

³ Ezek a kártalanítás és a visszatérítés (XXIX. Fejezet III. Cím), a biztosíték (XXIX. Fejezet IV. Cím), illetve a határozatok végrehajtása (XXX. Fejezet).

⁴ Nem feltételen jut el a vádemelés és az ítélezés szakaszáig az olyan ügy (sem), amelyben az ügyész a távolmaradását ki nem mentő tanút rendbírsággal sújtja, mégis a rendbírság elzárásra történő átváltoztatásáról – meg nem fizetése esetén – a nyomozási bíró dönt [Be. 161. § (5) és (6) bek.].

⁵ Vö. 2003. évi LXXX. törvény III. Fejezet és 6/2007. (XII. 22.) IRM rendelet Ötödik Rész

⁶ Kivételt képez a Be. 569. §-ában szabályozott ún. tárgyi eljárás, amikor – ügyészi indítványra – úgy mondja ki a bíróság az elkobzást, a vagyonelkobzást, illetve a lefoglalt dolog állami tulajdonba kerülését, hogy eljárás senki ellen nem indult, vagy azt – akár megrovás alkalmazásával – megszüntették.

⁷ Vö. Be. 211. § (1) bek., 519. § (1) bek.

⁸ Vö. Be. 211. § (1)-(2) bek., 520. § bek.

⁹ Vö. Be. 214. § (1) bek., 517. § (1) bek., 523. § (2) bek.

¹⁰ Vö. Be. 207. § (1) bek., 522. § (3) bek., 523. § (2) bek., 524. §, BKv 58.

¹¹ Vö. Be. 210. § (1) bek. b) és c) pont, Jegyzetek 9. pontja

¹² A Büntetőeljárás Törvénykönyvet Románia Hivatalos Közlönyének 1968. november 12-i, 145-146. száma tette közzé és a 7/1973. számú törvény III. cikke alapján újraközzétették a Hivatalos Közlöny 1973. április 26-i, 58-59. számában.

¹³ „Tettenérés az a bűncselekmény, amelyet elkövetése pillanatában vagy nyomban az elkövetés után fedeztek fel. Ugyancsak tettenérésnek tekintendő az a bűncselekmény is, amelynek elkövetőjét, nyomban az elkövetés után a sértett, a szemtanúk vagy más személy hangos szóval üldözőbe veszi, illetve a bűncselekmény elkövetési helyének közelében rajtakapják fegyverrel, eszközökkel vagy bármely más olyan tárggyal, amelynek alapján feltételezhető, hogy részes a bűncselekményben.” (RBe. 465. cikk)

¹⁴ „Whoever mentally or physically mistreats a person close to him, or another person being in a permanent or temporary state of dependence to the perpetrator, a minor or a person who is vulnerable because of his mental or physical condition, shall be subject to the penalty of deprivation of liberty for a term of between 3 months and 5 years.”

¹⁵ Strafprozessordnung

¹⁶ Fiatalkorúakkal szemben nincs helye „gyorsított eljárás”-nak. (Jugendgerichtsgesetz 79. § II. pontja)

¹⁷ „A közbensőeljárás a vádemelési javaslattal indul (StPO 199. és azt követő §-ok), amit az illetékes bíróság megvizsgál annak érdekében, hogy az ügy tárgyalásra kerüljön-e. Erre akkor kerül sor, ha a bíróság szerint a vádlott elegendően gyanúsítható bűncselekmény elkövetésével. Ha ez nem áll fenn, akkor visszautasítja a tárgyalást elrendelő végzés kibocsátását (StPO 204. §), ha fennáll az elégséges gyanú, akkor kibocsátja a tárgyalást elrendelő végzést (StPO 203. és 207. §).” [HERKE CSONGOR: A német és az angol büntetőeljárás alapintézményei. Egyetemi jegyzet, Pécs, 2011, 9.]

¹⁸ Indokolás a 2011. évi LXXXIX. törvény 20.§-ához: „A bíróság elé állításra alkalmas ügyek jelentős hányadában a 30 napos korlát miatt nincs lehetőség az eljárásra pl. a tetten ért bolti tolvajok esetén – mivel nem veszik őket őrizetbe – a 30 napos határidő szinte mindig eltelik.”

¹⁹ Nem is beszélve arról az esetről (LÜE. 283.), amikor meghatározott személlyel szemben a megalapozott gyanút azért nem lehet közölni, mert tartózkodási helyét a felkutatására tett intézkedések ellenére sem sikerült megállapítani; ha az elkövető távollétében folyik nyomozás; ha az érintettel a megalapozott gyanú közlését megelőzően olyan eljárási cselekményt végeztek, amely csak a terhelttel szemben rendelhető el; továbbá ha a megalapozott gyanú közlését az elkövető tartós, súlyos betegsége, vagy a cselekmény elkövetése után bekövetkezett elmebetegsége akadályozza. A gyanúsított jogai viszont ekkor is megilletik a terheltet.

²⁰ Vö. 2010. évi CXXX. törvény 2. § (1) bek.

²¹ AKÁCS JÓZSEF: A bíróság elé állítás. In BERKES GYÖRGY: Büntetőeljárás jog. Kommentár a gyakorlat számára. Hvg-Orac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2005. 1139.

²² TREMMEL FLÓRIÁN: Büntető eljárásjog. Általános rész. Pécs, 1996. 300.

²³ HERKE CSONGOR: A bíróság elé állítás. Jura 2000/1-2. 91-92.

²⁴ Vö. 11/2003. (ÜK. 7.) LÜ utasítás 66. § és 1/1990. Legf. Ü. utasítás 31. § (2) bek.

²⁵ Vö. régi Be. 349. § (4) bek.

²⁶ Kiskunfélegyházi Városi Bíróság 2.B.113/2011.